

UNITÁRIUS ÉLET

XLV. évfolyam 3. szám

1991. május—június

Mi az, hogy unitárius?

ÖRÜMHÍR-RÉSZLET

(1991. március 24.)

Ahogy például a világ távoli sarkain, s főként nagy területű, nagy népességű országokban gyakran megkérjük: — Mi az, hogy magyar? — megkérjük gyakran ezt — egyeből — környező országokban is. Ugyanígy kérjük meg itthon: — **Mi az, hogy unitárius?**

Ilyen a kisebbségi sors, mert az unitárius a hazai történeti vallások közt kisebbségi vallás, mintegy kicsinyített vetülete hazánk kisebbségi helyzetének. S ehhez tartozik, hogy születésekor többségi vallás volt, alapítása helyén, Erdélyben, az 1560-as évek végén három éven át szinte abszolút uralkodó vallás, János Zsigmond fejedelemsége idején.

Történetének nagy alakjai, az alapító Dávid Ferencet nem számítva: az Egyesült Államokban Emerson, a múlt század talán legnagyobb amerikai író-gondolkodója, itthon Bölöni Farkas Sándor, Amerika magyar felfedezője, Orbán Balázs, akit a "legnagyobb székeknek" nevezünk, no és Bartók Béla, századunk alighanem legnagyobb zeneszerzője és világszerte legismertebb magyarja. Hozzátenném, hogy legtöbbjük személyes döntés alapján lett unitárius. És nem hagyám el Weöres Sándort, aki ugyan nem volt unitárius, de alig húszévesen azt írta Kosztolányi Dezsőnek, hogy az a tervei: áttér unitáriusnak és pap lesz, mert az unitárius nem kinyilatkoztató vallás, a relativizmus vallása, nem determinál, és nem kritikátlan a Bibliával szemben.

Igaz, a történelem tanúsága szerint a dogmá nélküliség nem feltétlenül biztosít fennmaradást, folyamatos megrögződést az emberi tudatban. A köztudatban jelentéktelenség szürkült még az a hallatlanul gazdag, korát messze megelőző kor is, amelyben Dávid Ferenc, az egyetlen magyar egyházalapító élt és működött. Akiről a túlságosan haragos és túlságosan igényes Szabó Dezső azt írta, hogy "a legnagyobb magyar reformátor, tragikusan szép arcú, titáni alak, s helye van az európai szellemi történetben". Németh László "a forradalom eleven szellemének" nevezi Dávid Ferencet, "hatalmas tehetségnek, aki hiték és kételyek forgószélén repül a dévai börtönig".

Ez az egyházalapítás az első magyar földön kibomló forradalom volt, amely az államot is magával ragadta, hogy aztán túlterjedjen határainkon is. Írtam róla egy regényt, az Erdélyi Mefisztó

címűt. 1988-ban jelent meg, hangja már alig hallatszott, éppen jelenidejű történelem kezdődött, az íródott. De Márai Sándor észrevette, hogy a jelenségek ismétlődnek. Megírta nekem, hogy ő nem ismerte behatóan az erdélyi történelemnek azt a szakaszát — még ő sem ismerte! — és hogy Dávid Ferenc korában milyen sok a hasonlóság azzal, ami évszázadokkal később történt.

Mire gondolt Márai? Az a forradalom ugyanúgy dogmatikus függés és ideológiai abszolútizmus ellen robbant ki 1568-ban, mint az 1956-os — a Dávid Ferencet vállalra emelő, ünneplő kolozsvári nép, az örömtünnep jellege és szelleme, olvasmányaim szerint, 36 október 23-át idézi, amelynek fáklafényes ünnepén ott voltam a Parlament előtt. Utána Báthori István restaurációja — nevezük konszolidációnak? — tálmaival és bosszúálló leszámolásával. És Európa akkor is a restaurációt támogatta. Pedig a megkötözött, kis híján megfojtott unitárius vallás a ma elfogadott általános keresztény értékekkel csaknem megegyező értékekre épített — egyetlen jelképet leszámitva.

Ez a jelkép — a szentháromságéval, onnan eredt, hogy Nagy Konstantin császárnak a niceai zsinat után — már a negyedik században — szűksége volt a kereszténység egységére, mint politikai támaszra, és az új egységhez új jelképet kellett megjelölni. Amikor, ennek utána, a túlságosan központosított hatalom eltávolodott a krisztusi alapszémektől, jött a helyreállítás célú tűz tizenhatodik század. Ennek első igazi forradalmára, Szervét Mihály a krisztusi tartalmat elhanyagoló egyházat a jelképen át támadta. Sorsa: máglyahalál Genfben. A szervezeti gondolatot Erdélybe közvetítő Blandrata György sorsa: jelképes máglyahalál Rómában. És a gondolatot kiteljesítő Dávid Ferenc sorsa: életfogytiglani börtön címén szenvedett vértanúhalált Erdélyben. Mégis, a mára azonosá váló, azonosá váló értékek ellenére az unitarizmus ki van rekesztve az ököménéből, s ezzel némi összefüggésben: a köztudatból is.

Ha ez az itthon tízezernyi, Erdélyben százezernyi kisebbség azzal törődne, hogy kisebbségi sorsát panasolja: provinciális pótcselekvést végezne. Ehelyett inkább azzal törődik, hogy életkedvvel, telítettséggel és etikusan éljen, s ilyen életre nevelje ifjúságát. S mert ma már valóban nevelheti, talán nem is olyan nagy baj, hogy kisebbségi sorsú egyház, Dávid Ferenc, Bartók Béla szellemének jegyében.

Török Tamás